

*Майборода О. В.
Бондаренко Н. В.
Чемчикаленко Р. А.*

РОЛЬ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ФІНАНСОВИМИ ПОСЛУГАМИ В СТРАТЕГІЧНОМУ РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. Проаналізовано стан зовнішньої торгівлі фінансовими послугами, його географічну та предметну структуру. Окреслені проблеми й перспективи розвитку ринку фінансових послуг України в контексті інтеграції світової фінансової системи.

Ключові слова: зовнішня торгівля, фінансові послуги, світова фінансова система.

Постановка проблеми. Реформування економіки України, перехід на ринкові принципи господарювання та всесвітня економічна криза спонукають до систематичних наукових досліджень у сфері ринку фінансових послуг. В умовах обмеженості фінансових ресурсів ефективна діяльність фінансових посередників на ринку грошей і капіталів здатна забезпечити своєчасне й у достатньому обсязі покриття потреби в оборотних ресурсах та інвестиціях тимчасово вільними коштами інституційних секторів економіки. В останні роки розвиток фінансових послуг, їхня модифікація мають актуальне значення в розвитку світової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінюючи сучасний стан досліджуваної проблеми, необхідно відзначити значний інтерес науковців до функціонування ринку фінансових послуг. Цій проблемі присвячено праці О. М. Мозгового, В. Л. Плєскача, Є. А. Боброва, В. В. Корнеєва, М. О. Бурмаки, О. С. Передрій та інших як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Бурхливий розвиток світового фінансового ринку, що супроводжується появою нових фінансових інструментів і технологій у сфері фінансових послуг, змушує постійно здійснювати моніторинг усіх змін і нововведень на ринку фінансових послуг та розробляти рекомендації з підвищення результативності їхнього обігу та поліпшення умов функціонування учасників фінансового ринку.

Тому **мета статті** – аналіз розвитку зовнішньоекономічної торгівлі фінансовими послугами та її значення для економічного зростання в сучасних умовах, а також визначення проблем і перспектив для висвітлення теоретичних засад її регулювання.

Викладення основного матеріалу. У більшості випадків під фінансовими послугами розуміють сукупність різноманітних форм мобілізації й використання фондів фінансових ресурсів для фінансового забезпечення процесу виробництва, виконання робіт і надання послуг, які здійснюються, як правило, на платній основі й мають відмінні риси свого функціонування [1, с. 337]. Фінансові послуги за своєю структурою дуже різні, можуть мати риси кредитних операцій, операцій оренди та страхування, проте всім їм притаманні риси створення й використання фондів фінансових ресурсів для здійснення економічної діяльності.

Сьогодні ринок фінансових послуг стає більш регульованим. Підприємства й організації всіх форм власності та господарювання, які проводять діяльність, пов'язану з експортом (імпортом) послуг, згідно з міжнародними договорами (контрактами) знаходяться в правовому полі Законів України «Про зовнішньоекономічну діяльність» і «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Вони встановлюють загальні правові засади у сфері реалізації фінансових послуг, здійснення регулятивних та наглядових функцій за діяльністю з надання фінансових послуг, створюють правові основи для захисту інтересів споживачів фінансових послуг.

Відповідно до зазначених нормативних актів фінансова послуга – це операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [2].

За своєю економічною суттю послуги за умови здійснення ними торгівлі це товар, але особливий. По-перше, їх виробництво не відокремлено від реалізації, тобто надання послуг передбачає одночасну діяльність однієї особи для іншої. По-друге, на зовнішньоекономічні послуги не оформляється вантажна митна декларація, вони не можуть бути фізично переміщені через кордон. Операція купівлі-продажу послуг побудована на взаємовідносинах між суб'єктами підприємницької діяльності України й іноземними суб'єктами господарювання, що здійснюються на економічній території України та за її межами.

Крім того, експорт (імпорт) послуг в Україні реєструється на момент підписання зовнішньоекономічного контракту, який містить зобов'язання продавця надати послуги, а покупця – одержати і сплатити за них необхідну грошову суму. При цьому до обсягів експорту включаються надходження коштів від нерезидентів за надані послуги, а до обсягів імпорту – перерахування коштів нерезидента за одержані послуги.

З метою забезпечення зіставлення фінансових показників зовнішньої торгівлі послугами України за міжнародними стандартами, за рекомендаціями Міжнародного валютного фонду, органами державної статистики проводиться державне статистичне спостереження за послугами зовнішньоекономічної діяльності згідно з формою № 9-ЗЕД «Звіт про експорт-імпорт послуг». Перерахунок послуг у долари США здійснюється на основі офіційного курсу валют, установленого Національним банком України.

Згідно з Класифікацією послуг зовнішньоекономічної діяльності (ДК 012–97) [3], розробленою на основі Класифікатора видів економічної діяльності статистичної Комісії Європейського Союзу, до послуг, пов'язаних з фінансовою діяльністю, включаються послуги з фінансового посередництва, страхування та допоміжної діяльності у сфері фінансів і страхування (рис. 1).

Рис. 1. Структура і місце фінансових послуг на фінансовому ринку

Згідно з зазначеним Класифікатором до категорії фінансових послуг включаються комісійні платежі та платежі, пов'язані з такими операціями, як приймання депозитних вкладів і видача позик, фінансовий лізинг, викуп і розміщення випуску цінних паперів, управління фінансовими активами, консультаційні послуги та ін. Страхові послуги включають різні види страхування, що здійснюються страховими компаніями країни для зарубіжних партнерів і навпаки.

Аналізуючи загальнодержавну динаміку розвитку зовнішньої торгівлі фінансовими послугами, слід відзначити зростаюче негативне сальдо експортно-імпортних операцій з реалізації фінансових послуг (рис. 2).

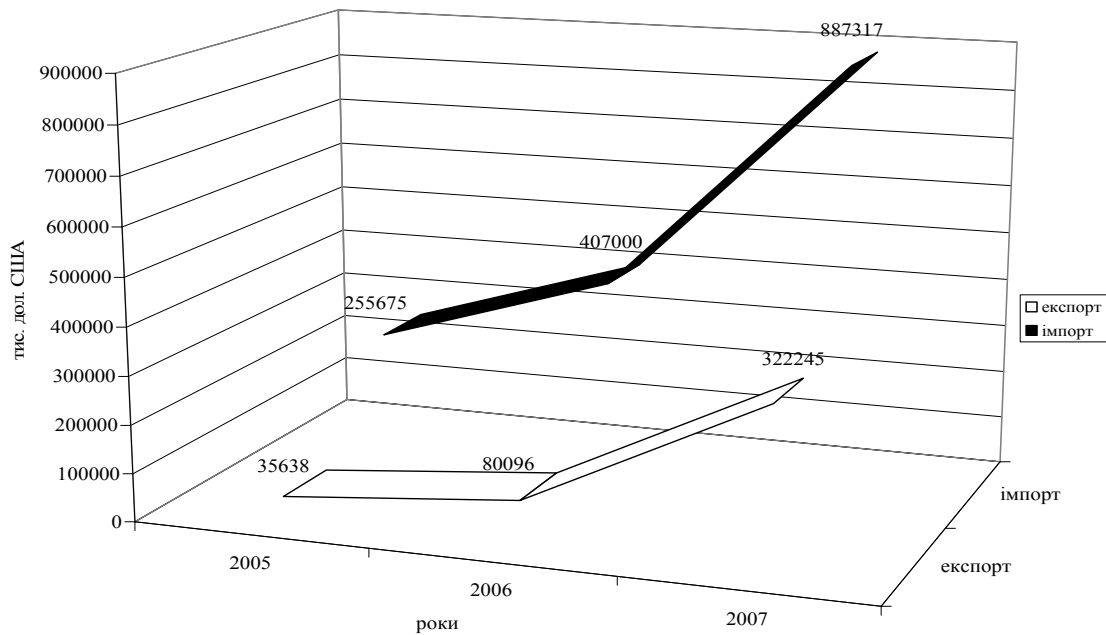

Рис. 2. Динаміка експорту-імпорту фінансових послуг за 2005–2007 роки [4].

Незважаючи на те, що обсяг наданих вітчизняними підприємствами фінансових послуг у 2007 році в чотири рази перевищив обсяги 2006 року, загальне сальдо погіршилося на 238 млн доларів США, або в 1,7 раза. За підсумками 2007 року, питома вага експорту фінансових послуг становила 3,6 % від загального обсягу експорту послуг, тоді як у структурі імпорту фінансові послуги займають більш вагоме місце – 18 %. Зростаючий рівень зовнішньоекономічного обороту фінансових послуг свідчить про активізацію попиту саме на цей вид «товару», в той же час непропорційне співвідношення експорту та імпорту фінансових послуг говорить не на користь вітчизняних підприємств.

Порівнюючи зазначені показники на регіональному рівні, слід відзначити деякі відмінності. За результатами аналізу статистичної звітності фінансової діяльності харківських підприємств у 2007 році, зовнішню торгівлю фінансовими послугами здійснювали 29 підприємств та організацій Харківської області. Слід зазначити, що чисельність підприємств-імпортерів (28 суб'єктів господарювання) в чотири рази перевищувала кількість організацій, які надавали послуги (експорт) – сім організацій. Сума наданих фінансових послуг (експорт) на 38 % була меншою, ніж сума одержаних імпортованих послуг, і становив 197 млн доларів США. Експорт фінансових послуг відповідно склав 122,2 млн доларів США (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка експорту-імпорту фінансових послуг Харківського регіону у 2003–2007 роках [5]

Роки	Експорт			Імпорт			Сальдо		
	тис. дол. США	у % до поперед. року	у % до 2003 року	тис. дол. США	у % до поперед. року	у % до 2003 року	тис. дол. США	у % до поперед. року	у % до 2003 року
2003	760,1	–	–	2052,3	–	–	-1292,2	–	–
2004	990,3	130,3	130,3	9751,3	475,1	475,1	-8761,0	678,0	678,0
2005	2418,0	244,2	318,1	55776,8	572,0	2717,8	-53358,8	609,0	4129,3
2006	12960,7	536,0	1705,1	89228,9	160,0	4347,8	-76268,2	142,9	5902,2
2007	122203,4	942,9	16077,3	196977,0	220,8	9597,9	-74773,6	98,0	5786,5

Згідно з даними табл. 1 за останні чотири роки обсяг експорту фінансових послуг збільшився в 161 раз, тоді як імпорт виріс у 96 разів. Випереджаюче зростання експорту послуг вплинуло на зниження темпів зростання негативного сальдо зовнішньоекономічної діяльності, яке у 2007 році становило 74,8 млн доларів США.

Слід відзначити зростаючу роль Харківської області в загальнодержавних показниках. Так, якщо питома вага отриманих фінансових послуг харківських підприємств та організацій в імпорті України збільшилась з 7,8 % у 2003 році до 21 % у 2007-му, частка наданих харків'янами фінансових послуг збільшилася з 4,8 % у 2003 році до 38 % у 2007-му.

У структурі загального обсягу експорту харківських підприємств послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю, у 2003 році займали 2,2 %. На відміну від структури експорту України, в якій у 2003 році питома вага фінансових послуг становила 0,8 %, а у 2006-му – лише 2 %, в Харківській області спостерігається значне збільшення їхньої частки протягом останніх п'яти років. Так, у 2007 році у структурі експорту послуг області вже більше половини їх припадало на фінансові. В структурі імпорту області послуги з фінансової діяльності у 2003 році займали 13,8 %, а 2007-му вони були найвагомішими і становили 73,5 % від загального обсягу, що пов'язано зі значною кількістю банківських установ, страхових компаній та інших фінансових посередників, частка яких у загальній кількості суб'єктів господарювання перевищує 50 %.

Крім важливих показників ефективності зовнішньої торгівлі послугами, таких як масштабність (абсолютні обсяги експорту (імпорту)) та її динамічність (темпи росту абсолютних обсягів), існують показники збалансованості зовнішньої торгівлі.

Перший показник цієї збалансованості – відношення вартості імпорту до вартості експорту, тобто коефіцієнт покриття імпортом експорту. У 2007 році по Харківській області цей коефіцієнт становив 1,6, що свідчить про значне перевищення імпорту послуг, пов'язаних із фінансовою діяльністю, над їхнім експортом. Різниця між абсолютними обсягами експорту і імпорту свідчить про негативне або позитивне сальдо зовнішньої торгівлі.

У 2007 році в торгівлі фінансовими послугами підприємств та організацій Харківської області спостерігалось загальне (сумарне) негативне сальдо, яке дорівнювало 74,8 млн доларів США. Слід відзначити, що цей результат утворився внаслідок того, що у відносинах між харківськими організаціями і міжнародними контрагентами з 21 країни світу імпорт фінансових послуг переважав експорт, у той час як протилежна ситуація відмічалася з 19 країнами світу. Найбільш зацікавленими в харківських фінансових послугах виявилися Казахстан (коефіцієнт покриття імпортом експорту становив 0,07 %), Узбекистан (0,02 %), Російська Федерація (0,4 %), Сполучені Штати Америки (19,7 %). Разом з цим, у 2007 році не зацікавилися харківськими фінансовими послугами підприємства Об'єднаних Арабських Еміратів, Сінгапуру, Білорусі, Данії. Серед головних країн-імпортерів фінансових послуг у Харківську область слід відзначити Сполучене Королівство (коефіцієнт покриття імпортом експорту становив 66 разів), Німеччину (36 разів), Францію (29 разів), Нідерланди (16 разів).

Статистичні дані підтверджують позитивну динаміку поширення взаємозв'язків підприємств Харківської області з зарубіжними партнерами у сфері надання послуг, пов'язаних із фінансовою діяльністю. Це пояснюється тим, що Харківська область належить до прикордонних регіонів і є найбільшим транспортним вузлом, який знаходиться на перехресті найважливіших торговельних шляхів.

Саме тому від цілеспрямованої державної зовнішньоекономічної політики уряду й активної позиції регіональних властей залежить розвиток ринку фінансових послуг Харківського регіону та його інтеграція у світове економічне співтовариство.

За думкою провідних експертів, тенденція, що склалася в зовнішньоекономічній діяльності України, має песимістичний прогноз [6]. Він полягає в дедалі більшому зниженні торговельних бар'єрів, що відбуватиметься в рамках гармонізації українського законодавства з вимогами Світової організації торгівлі. Такий стан сприятиме зростанню імпорتنих потоків в Україну та призведе до збільшення негативного сальдо зовнішньої торгівлі, яке стане головним чинником зниження показника ВВП.

Висновки та рекомендації. Викладене вище спонукає звернути увагу як на чинники утримання високих темпів зростання імпорту, так і на інструменти й механізми економічної політики, які б дозволили стримати це зростання та вдосконалити структуру імпорту, орієнтуючись на стратегічні пріоритети та завдання соціально-економічного розвитку України.

Зовнішньоторговельна політика в умовах інтеграції України до європейської спільноти та зростання кризових явищ повинна оптимально поєднувати інтереси національних суб'єктів господарювання, які функціонуватимуть в умовах підвищеної конкуренції навіть на внутрішньому ринку. Одна зі складових цього процесу, як засвідчує світова практика, – реалізація політики імпортозаміщення послуг, що створить умови для розвитку власного фінансового ринку та знизить відтік вітчизняного фінансового капіталу.

Для побудови ефективної стратегії соціально-економічного розвитку регіону доцільно класифікувати фінансові послуги за ознакою регіонального нагромадження та за місцем укладання. Можливість збільшення обсягів експорту фінансових послуг з області як прикордонного регіону, пов'язана з активізацією інвестиційного співробітництва прикордонних територій, розширенням міжнародної (прикордонної) торгівлі, залученням іноземних інвестицій на охорону довкілля, визначенням пріоритетів іноземних інвестицій.

Література

1. Василик О. Д. Теорія фінансів : підруч. [для студ. екон. спец. вищ. навч. закл.] / О. Д. Василик. – К. : НІОС, 2000. – 416 с.
2. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» // Урядовий кур'єр. – 2001. – 29 серп. (№154). – (Офіційне видання).
3. Державний класифікатор України. Класифікація послуг зовнішньоекономічної діяльності ДК 012-97, Видання офіційне / К. : Держстандарт України, 1997. – 40 с. – (Національний класифікатор України).
4. Зовнішня торгівля України товарами та послугами : статист. зб. / Держкомстат України. – К., 2007. – (Статистичний щорічник). – Ч. 1. – 2007. – С. 9–15; Ч. 2. – 2007. – С. 191–231.
5. Зовнішня торгівля послугами : статист. зб. / Голов. упр. статистики в Хар. обл. – Х., 2007. – 55 с. – (Статистичний щорічник).
6. Жаліло Я. А., Проблеми формування сучасних засад політики імпортозаміщення в Україні / Я. А. Жаліло, В. М. Гацько // Стратегічна панорама. – 2006. – № 1. – С. 18–27. – Режим доступу до журн.: http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=epol2&issue=2006_1

Summary. In this article the state of foreign commerce of financial services, its geographical and subject structure was analyzed. Problems and prospects of financial service market development in Ukraine in context of world financial system integration were considered.

Keywords: foreign trade, financial services world financial system.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2009